

FORMULARZ KWERENDY INSTYTUCJI MUZEALNYCH

Projekt „Muzea w polskiej kulturze pamięci (do 1918 r.): wczesne instytucje muzealne wobec muzeologii cyfrowej”

finansowany ze środków Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w Ramach Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki 2015.

INFORMACJE OGÓLNE:

Lokalizacja: Miejscowość/ Region / Kraj

Poznań/Wielkopolska/Niemcy

Tytuł/pełna nazwa instytucji:

Muzeum Etnograficzne w Poznaniu

Typ instytucji: muzeum publiczne, zbiory muzealne instytucji lub organizacji (biblioteka, towarzystwo naukowe), kolekcja prywatna

muzeum stowarzyszenia

Opis instytucji/skrócony (wg wzoru: typ instytucji, charakter zbiorów):

Rozwój zainteresowania kulturą ludową w XIX w. i XX w. doprowadził w 1910 roku do utworzenia Towarzystwa Ludoznawczego w Poznaniu. Jego celem było zgromadzenie zbiorów i udostępnienie ich społeczeństwu w postaci ekspozycji stałej. Po uzyskaniu poparcia Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego wystawę kultury ludowej otwarto 28 grudnia 1911 roku w Muzeum im. Mielżyńskich. W wyniku sporu między Towarzystwem Ludoznawczym a Towarzystwem Przyjaciół Nauk Poznańskim, powstałym w 1912 roku, zbiory przeniesiono po I wojnie światowej do Muzeum Wielkopolskiego. Kolekcja – gromadzona od 1910 roku przez Helenę i Wiesławę Cichowicz – obejmowała polskie obiekty etnograficzne, przede wszystkim wielkopolskie.

Daty działalności / zakres czasowy:

1911-1914 – wystawa etnograficzna w Muzeum im. Mielżyńskich
1921-1939 – Dział Ludoznawczy im. Heleny i Wiesławy Cichowicz w Muzeum Wielkopolskim
1945-1949 – dział etnograficzny w Muzeum Wielkopolskim
1949-1956 – Dział Kultury i Sztuki Ludowej Muzeum Wielkopolskiego z siedzibą w pałacu w Rogalinie
1962-1974 – Oddział Kultury i Sztuki Ludowej Muzeum Narodowego w Poznaniu

od 1987 stała ekspozycja Muzeum Etnograficznego Oddziału Muzeum Narodowego w Poznaniu

Dostępność

publiczne

Typ relacji instytucji wobec pamięci

patrymonialna

Rodzaj pamięci

społeczna (lud)

Obszar pamięci/ nośnik pamięci/ rodzaj zbiorów

Świadectwa rzeczowe z obszaru historycznego (pamiątki indywidualne), obszaru kultury (pieśni, podania) oraz obszaru cywilizacji (narzędzia, wyroby o charakterze użytkowym).

DANE INSTYTUCJI :

	OBECNIE	DAWNIEJ
ADRES / SIEDZIBA DANE ADMINISTRACYJNE – województwo/powiat/gmina/ulica/ nr działki, zmiany siedzib (daty); REGION HISTORYCZNY	województwo wielkopolskie/poznańskie/ Poznań/ ul. Grobla 25 61-858 Poznań; Wielkopolska	Prowincja Poznańska/poznański/ Poznań/ Muzeum im. Mielżyńskich w siedzibie Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego/ ul. ces. Wiktorii
DANE KONTAKTOWE TELEFON / EMAIL/ WWW	+48 61 852 30 06/etno@mnp.art.pl/h ttp://www.mnp.art.pl/ muzeum/oddzialy/mu zeum-etnograficzne/	
GODZINY OTWARCIA	poniedziałek – nieczynne wtorek-czwartek	

	9:00-15:00 (11:00-17:00, od 16 czerwca do 15 września włącznie) piątek 12:00-21:00 sobota-niedziela 11:00-18:00	
DYREKTORZY	Aneta Skibińska (kierownik oddziału)	Helena Cichowicz
ZARZĄDCA	Muzeum Narodowe w Poznaniu	Towarzystwo Ludoznawcze
Budynek muzealny (przekształcenia/nowo wybudowany/zaadoptowany)	Budynek dawnej łoży masońskiej, wzniesiony w XIX wieku, wpisany do rejestru zabytków.	

INFORMACJE HISTORYCZNE:

Zmiany w nazwach:

-

Misja muzeum/ założenia kolekcjonerskie/ cele działalności

Celem Muzeum stała się opieka nad powierzonymi kolekcjami, ich rozwój, naukowe opracowanie i udostępnianie. Muzeum gromadzi i przechowuje dla przyszłości zabytki, artefakty kulturowe. Ekspozycję kolekcji zorganizowano w okresie germanizacji, stąd jednym z najważniejszych założeń była działalność patriotyczna. W tym celu utworzono reprezentatywne polskie zbiory etnograficzne. Towarzystwo Ludoznawcze – według statutu (zatwierdzonego 22 III 1910)– odpowiedzialne było za „badanie i zachowanie objawów bytu i kultury ludu polskiego”. Obiekty te miały być udostępniane do badań oraz stanowić źródło inspiracji dla artystów.

Zakres terytorialny (zawarty w misji muzeum)

Wielkopolska: przede wszystkim polskie społeczeństwo, ale również niemieckie.

Założyciele/ właściciele: osoby lub instytucje (podstawowe dane biograficzne lub krótka charakterystyka)

Helena z Robińskich Cichowicz (1860-1929) – z jej inicjatywy zaczęto gromadzić w Poznaniu zbiory etnograficzne. W związku z tą działalnością została w 1910 roku prezesem nowo utworzonego Towarzystwa Ludoznawczego (funkcję tę pełniła do 1929 roku). Ponadto działała w Towarzystwie Muzycznym „Lutnia”, w latach 1900-1905 jako przewodnicząca, przyczyniając się do jego rozwoju.

Wiesława Aniela Cichowicz (1886-1975) – śpiewaczka i recytatorka, córka Heleny Cichowicz, razem z matką gromadziła zbiory etnograficzne. Po śmierci matki została kierowniczką zbiorów. Organizowała kursy hafciarskie, była autorką przewodników po poznańskich zbiorach etnograficznych oraz artykułów poświęconych białym haftom wielkopolskim. Od 1939 roku była kierownikiem Działu Ludoznawczego w Muzeum Wielkopolskim (kustosz-wolontariusz), a od 1945 roku – pracownikiem Wydziału Kultury Urzędu Wojewódzkiego w Poznaniu. W 1962 roku nadano jej tytuł honorowego członka Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego.

Pracownicy: opiekunowie, dyrektorzy, kustosze, muzeolodzy (podstawowe dane biograficzne, ważniejsze osiągnięcia)

Pierwszymi pracownikami – kustoszami zbiorów etnograficznych – byli twórczynie zbiorów: Helena i Wiesława Cichowicz.

Organizacje związane z muzeum oraz działające przy muzeum (krótka charakterystyka, najważniejsze postaci, historia, datowanie)

Towarzystwo Ludoznawcze (Poznań) - założone w 1910 roku z inicjatywy Heleny i Wiesławy Cichowicz, w celu gromadzenia wiedzy i zabytków związanych z Wielkopolską kulturą ludową, w latach 1911-1914 z siedzibą w Towarzystwie Przyjaciół Nauk Poznańskim, w dwudziestolecie międzywojennym działało przy Muzeum Wielkopolskim; reaktywowane w 1945 jako Oddział Poznański Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego

Towarzystwo Przyjaciół Nauk Poznańskie – założone w 1857 roku, w celu obrony zagrożonej polskiej kultury i nauki; prowadziło prace naukowe początkowo w zakresie humanistyki, a następnie objęło swym działaniem nauki ścisłe. Towarzystwo prowadziło również działalność wydawniczą.

Szczegółowa historia instytucji

Utworzenie planowej polskiej kolekcji etnograficznej w Poznaniu poprzedziła mowa bpa ks. dr. Edwarda Likowskiego, wygłoszona na otwarciu nowego budynku Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego przy ul. Młyńskiej w 1908 roku, w której stwierdził, że w zbiorach Towarzystwa brakuje eksponatów etnograficznych. Rok później organizację wystawy etnograficznej planował Franciszek Chłapowski – lekarz i archeolog, członek Towarzystwa, co jednak nie doszło do skutku. Wobec tego, inicjatywę ratowania kultury ludowej przejęła Helena Cichowicz. Nawiązała

współpracę z możliwymi znajomymi w celu utworzenia działu etnograficznego w TPNP. Została wybrana prezesem nowo utworzonego Towarzystwa Ludoznawczego, działającego w kierunku utworzenia reprezentatywnych polskich zbiorów etnograficznych w Wielkopolsce. Zbiory – gromadzone przy wsparciu wielu osób – miały służyć pożytkowi publicznemu i stanowi skarb narodowy. Helena Cichowicz zbierała obiekty w sposób systematyczny i planowy. Osobiście z córką nabywały obiekty z wiejskich chat Prowincji Poznańskiej. W tę inicjatywę zaangażowanych było wiele kobiet – głównie szlachcianek. Do osób wspomagających pozyskiwanie obiektów należały elity społeczeństwa polskiego, szlachta, ziemiaństwo oraz ludność bamberska i ludność wiejska. Zbiory udostępniono w Muzeum im. Mielżyńskich 28 grudnia 1911 roku, co przyjmuje się jako datę utworzenia pierwszego muzeum etnograficznego w Poznaniu. Wystawa została pozytywnie oceniona przez L. Feyerabenda z Kaiser-Friedrich Museum w Zgorzelcu). Zaimponowała nawet ludności niemieckiej, co poskutkowało przyznaniem przez radę miejską Poznania stałej rocznej subwencji w wysokości 200 marek polskich. Helena Cichowicz napotkała jedynie niechęć ze strony prasy niemieckiej. Obecność w zbiorach nie tylko obiektów etnograficznych, ale również posnanianów, świadczy o szerszym rozumieniu przez założycielki terminu „ludoznawczy”, polegające na zbliżeniu go do zakresu przedmiotów antropologii kulturowej, a nie wyłącznie tradycyjnie pojmowanej etnografii.

ZBIORY

Charakterystyka zbiorów (wraz z danymi ilościowymi)

Początki zbiorów etnograficznych związane są z kolekcją Muzeum Starożytności Polskich i Słowiańskich, działającego od 1857 roku przy TPNP. Gromadzone obiekty traktowano jako pamiątki narodowe, za zarazem osobliwości, rodzaj rodzimej egzotyki. Pierwszą świadomie i systematycznie kształtowaną kolekcją etnograficzną w Poznaniu była utworzona przez Towarzystwo Ludoznawcze. Jego zadaniem – w myśl statutu – było gromadzenie „wszelkich charakterystycznych okazów życia ludowego, a mianowicie strojów ludowych, wyrobów przemysłu domowego, urządzeń domowych, sprzętów, naczyń, itp. oraz pieśni i podań ludowych”. W grudniu 1911 roku zbiory – zaprezentowane na nowo otwartej wystawie – liczyły ok. 800 obiektów. Wśród nich dominowały komplety strojów, z haftami i tkaninami. Kolekcję uzupełniały materiały archiwalne – głównie fotografie i pocztówki. Pierwszy przewodnik po zbiorach Wiesławy Cichowicz z 1911 roku objął co najmniej 989 obiektów. Poza obiektami etnograficznymi znalazły się w kolekcji także posnaniana. Spory własnościowe z Towarzystwem Przyjaciół Nauk Poznańskim oraz wybuch I wojny światowej wymusił zamknięcie wystawy i ponowne jej otwarcie po 1918 roku w Muzeum Wielkopolskim.

Obiekty szczególne (o szczególnym znaczeniu symbolicznym, ważne dla nauki lub sztuki, komentowane, słynne)

Drewniana pasyjka z krzyża skazańców na Wildzie, XVI w.

Strategia pozyskiwania zbiorów

Pozyskiwanie zbiorów zapoczątkowała Helena Cichowicz poprzez rozesłanie odezwy do znajomych i wpływowych osób, nawołującą do utworzenia działu etnograficznego w Towarzystwie Przyjaciół Nauk Poznańskim.

Darczyńcy/Fundatorzy/Sprzedawcy (imiona i nazwiska, charakterystyka przekazanych darów/sprzedanych eksponatów; data)

Towarzystwo Ludoznawcze było wspierane według dwóch modeli. Pierwszym z nich, realizowanym w 1911 roku przez 58 osób, było przekazywanie znacznych świadczeń na rzecz Towarzystwa. Drugi opierał się na statusie zwykłego członka opłacającego składki – wymogi te spełniły w 1911 roku 282 osoby. Należeli do nich poznańscy przedstawiciele wolnych zawodów i duchowieństwa oraz ziemianie i księża z prowincji.

Znacznymi kwotami wspierał działalność Towarzystwa Ludwik Cichowicz, mąż Heleny Cichowicz. Do osób wspierających działalność Heleny i Wiesławy Cichowicz należeli również bp Edward Likowski – prezes TPNP i Muzeum im. Mielżyńskich.

W Kurierze Poznańskim (1911, nr 295) została opublikowana lista darczyńców Towarzystwa Ludoznawczego:

<http://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication?id=87656&tab=3>

Ekspedycje naukowe organizowane przez muzeum

Helena i Wiesława Cichowicz w celu pozyskiwania zbiorów podróżowały po Prowincji Poznańskiej, odwiedzając chaty wieśniacze. Założycielki odbywały również podróże o charakterze naukowym do krajów skandynawskich oraz Wiednia i Pragi, aby zapoznać się z nowoczesnymi koncepcjami wystawiennictwa etnograficznego, które miały wprowadzić w poznańskim muzeum.

Transfery zbiorów: data, okoliczności, zakres, ostateczna lokalizacja

W 1914 roku zamknięto wystawę etnograficzną. Zbiory zostały zmagazynowane w niewielkich pomieszczeniach, nadzorowanych przez Helenę i Wiesławę Cichowicz, co pozwoliło na ich uratowanie. Zbiory po I wojnie światowej trafiły do Muzeum Wielkopolskiego.

WYSTAWY I DZIAŁALNOŚĆ POPULARYZATORSKA:

Wystawy stały

Ekspozycja otwarta w 1911 roku składała się z sali bamberskiej oraz sali prezentującej stroje wielkopolskie, śląskie, kaszubskie, z terenu „Galicji i Rusi” (w tym stroje krakowskie, huculskie i górali zakopiańskich) oraz narzędzia, dzieła malarskie, rzeźby i ceramikę. W sześciu gablotach eksponowany był ubiór bamberski, będący dominującym elementem ekspozycji. Poza obiektami polskiej kultury ludowej, prezentowano również elementy kultury mieszczańskiej i szlacheckiej (ubiór), co odpowiadało narodowo-solidarystycznym nastrojom społeczeństwa.

Wystawy czasowe

-

Katalogi zbiorów i wystaw oraz przewodniki

Cichowicz Wiesława, *Przewodnik po zbiorach Towarzystwa Ludoznawczego*, Poznań 1911.

Inne publikacje (wydawane przez instytucję)

-

Współpraca instytucjonalna (muzea, uczelnie, towarzystwa, administracja itd.)

Muzeum Etnograficzne funkcjonowało jako dział Muzeum im. Mielżyńskich, kierowanego przez Towarzystwo Przyjaciół Nauk Poznańskie.

Zasięg działalności (informacje o miejscu pochodzenia zwiedzających, komentatorów, autorów relacji itd.)

W początkowym okresie działalności, muzeum cieszyło się dużą popularnością wśród ludności polskiej Wielkopolski. Zdobyło również uznanie części niemieckiej.

Zwiedzający (charakterystyka statystyczna, ważniejsze osobistości)

Brakuje bezpośrednich informacji na temat zwiedzających Muzeum. Można jednak przyjąć, że wystawę obejrzały osoby zaangażowane w jej tworzenie lub wspierające finansowo, moralnie.

ŹRÓDŁA:

Bibliografia

Boras Zygmunt, Trzeciakowski Lech, *W dawnym Poznaniu*, Poznań 1971.

Jaworski Sas (Sas-Jaworski) Tadeusz, *Zbiory Ludoznawcze im. Heleny i Wiesławy Cichowicz*, Tygodnik Ilustrowany, 1929, nr 47.

Kościński Konstanty, *Towarzystwo Ludoznawcze w Poznaniu. Pamiątka uroczystości otwarcia zbiorów*, Poznań 1911.

Kurier Poznański, Poznań 1911, nr 294.

Kurier Poznański, Poznań 1911, nr 295.

Muzeum Etnograficzne w Poznaniu, Oddział Muzeum Narodowego: historia, zbiory, działalność, red. Henryk Kondziela, Poznań 1987.

Przegląd Wielkopolski, Poznań 1911, nr 52.

Przewoźny Witold, *Wprowadzenie. Dzieje zbiorów*, [w:] *Dary cenne i bezcenne*, Poznań 2003.

Rzeczy mówią. 100 lat zbiorów etnograficznych w Poznaniu. Katalog wystawy, red. Aneta Skibińska, Poznań 2012.

Turkowski Leonard, „Nie dać, by zginęło”, *XXV-lecie Zbiorów Ludoznawczych im. Heleny i Wiesławy Cichowicz*, Poznań 1937.

Wojtkowski Andrzej, *Helena Cichowiczowa i Zbiory Ludoznawcze*, [w:] *XXV-lecie Zbiorów Ludoznawczych im. Heleny i Wiesławy Cichowicz*, Poznań 1937.

Wojtkowski Andrzej, *Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Poznaniu w latach 1857-1927*, Poznań 1928.

Archiwa / zespoły archiwalne / źródła / inwentarze / księgi gości

Błaszczyk Stanisław, *Dzieje poznańskich zbiorów etnograficznych*, mps, bd., Archiwum Muzeum Etnograficznego w Poznaniu, ASB, teczka 160.

Błaszczyk Stanisław, *Dzieje poznańskich zbiorów etnograficznych*, maszynopis, bd., Archiwum Muzeum Etnograficznego w Poznaniu, ASB.

Błaszczyk Stanisław, *Towarzystwo Ludoznawcze w Poznaniu*, mps, Archiwum Muzeum Etnograficznego w Poznaniu, ASB, teczka 180.

Karwowski Stanisław, *Towarzystwo Ludoznawcze w Poznaniu*, [w:] *Historia Wielkiego Księstwa Poznańskiego, 1814-1914*, t. 3, Poznań 1931.

Spis przedmiotów i zabytków sztuki Działu Kulturalno-Historycznego w Muzeum Tow. Przyj. Nauk w Poznaniu, inwentarz z 1910 r., MNPA1522.

Wiesława Cichowicz, *Życiorys H. Cichowicz*, maszynopis, bd., Archiwum Muzeum Etnograficznego w Poznaniu, ASB.

Zasoby ikonograficzne (opis, lokalizacja)

-

Ciekawe cytaty

„Pani Cichowiczowa wraz z córką zbierała osobiście w W. Księstwie Poznańskim po chatach wieśniaczych przedmioty najrozmaitsze i całymi miesiącami porządkowała zbiory w oddanej jej przez Zarząd TPN Sali, przy czym wspierały tak matkę, jak córkę Barbara Leitgeberowa z Górczyna i Stefania Jagodzińska z Poznania” (Karnowski 1931, s. 262).

„Wyjeżdżała z córką razem na tygodnie całe w najrozmaitsze okolice Księstwa, zamieszkiwała albo w mieście, albo u znajomych na wsi, a stamtąd robiła wycieczki swoje do wsi, które zwiedzała chatę za chatą, szukając wszędzie, co jeszcze pozostało w posiadaniu starszej zwłaszcza generacji” (W. Cichowicz, *Życiorys...*)

„Trudności zrazu ta praca przedstawiała szalone, bo trzeba było wszędzie tłumaczyć cel jej i przekonywać tych, co mieli unikaty, że zbiory te zamiast gnuśnieć w skrzyniach, a nieraz i w poniewierce w komorach i na górach, znaleźć mają pomieszczenie w publicznym gmachu (...) udawało się wreszcie wyzyskiwać to, czego szukały, częściowo za pieniądze, częściowo jako dary” (W. Cichowicz, *Życiorys...*).

UWAGI:

-

OPRACOWANIE:

Autor opracowania:

Milena Hübner

Data sporządzenia karty:

2019-02-06

Wyjazdy studyjne w celu wykonania karty, daty:

-

METADANE* (wypełnia redaktor portalu)

TYTUŁ (Miejscowość-nazwa instytucji)

LOKALIZACJA GPS	
KLASYFIKACJE	
DATA UTWORZENIA	
AUTOR WPISU/REDAKTOR/KOREKTOR	
RELACJE	
TAGI	
SYGNATURA	
PRAWA	